

Larisa Mazhar

Formowanie regionalnego systemu kształcenia kadr dla turystyki i hotelarstwa w Rosji

Rozwój przemysłu turystycznego jako jednej z gałęzi współczesnej gospodarki jest niemożliwy bez tworzenia efektywnego systemu kształcenia kadr. Najwyraźniej problem ten uwypuklił się w ostatnim 10-leciu w krajach o położeniu tranzytowym.

Każdy z tych krajów znalazł własną receptę na rozwiązanie tego problemu. W Rosji współczesny system przygotowania kadr dla przemysłu turystycznego kształtuje się w sposób szczególny, opierający się na tradycji. Przez długi okres tylko kilka organizacji posiadało monopol na organizowanie usług turystycznych: Intourist, Biuro Międzynarodowej Turystyki Młodzieżowej „Sputnik” oraz Centralna Rada Turystyki i Wycieczek działająca przy związkach zawodowych, której podlegało prawie 160 regionalnych rad i 900 biur podróży w całym kraju. Szczególną uwagę zwracano na turystykę krajową, wspierając jej rozwój dzięki ogromnej pomocy finansowej związków zawodowych i systemu ubezpieczeń społecznych.

W okresie funkcjonowania socjalizmu turystyka międzynarodowa ograniczyła się głównie do krajów demokracji ludowej. Wtedy też powstał właściwy system przygotowania kadr w ramach działalności związków zawodowych. System ten charakteryzował się nadzwyczaj wysokim stopniem centralizacji. Przykładowo w 1973 r. w Wyższej Szkole Ruchu Związkowego w Moskwie powstał specjalistyczny wydział przygotowania kadr dla instytucji uzdrowiskowo-sanatoryjnych i turystyczno-wycieczkowych. Oprócz tego istniały centralne i regionalne kursy turystyczne.

W 1981 r. powołano Instytut Podnoszenia Kwalifikacji Pracowników Organizacji Turystyczno-Wycieczkowych mający swoją siedzibę w mieś-

cie Schodnia w obwodzie moskiewskim. Został on przekształcony w niepaństwowy instytut pod nazwą Rosyjska Międzynarodowa Akademia Turystyki (RMAT).

Praca w sferze turystyki wzbudziła zainteresowanie także wśród wyższych uczelni i szkół średnich.

W tym okresie najbardziej popularna okazała się turystyka indywidualna, dla której kadrę stanowili przede wszystkim nauczyciele i turyści – entuzjaści. Swoisty rozwój turystyki w warunkach gospodarki planowej miał wpływ na specyfikę przygotowania kadr. Brakowało szkół, które mogłyby spełnić profesjonalne wymogi dla kształcenia specjalistów do pracy w turystyce. Pomimo faktycznego ignorowania doświadczeń światowych w rozwoju przemysłu turystycznego, nie można nie zauważyć, że osiągnięciem tego okresu był rozwój turystyki socjalnej i krajowej (ponad 40 mln osób w 1990 r.), co do tej pory wzbudza nostalgiczne wspomnienia u ludzi starszego pokolenia.

Wraz z upadkiem socjalizmu nastąpiły zasadnicze zmiany społeczne i ekonomiczne, które dotknęły również sferę turystyki. Retrospektywna analiza sytuacji lat 90. pozwala stwierdzić:

1. Radykalnie zmieniła się rola turystyki w gospodarce kraju. W warunkach socjalistycznych turystyka reprezentowała sobą absolutnie specyficzną sferę działalności opartą na związkach zawodowych i systemie ubezpieczeń. Przeprowadzenie reform rynkowych, integracja z gospodarką światową, rozwój własności prywatnej, ekonomiczna i polityczna wolność obywateli stwarzają dostatecznie dobre warunki dla rozwoju turystyki jako współczesnej dziedziny gospodarki. Świadczy o tym również system zarządzania na poziomie państwowym, według którego działalność turystyczna podlega Departamentowi Turystyki Ministerstwa Gospodarki i Handlu.

2. Wraz z przeobrażeniami gospodarki w kraju pojawiła się ogromna liczba nowych biur turystycznych. Zaczął formować się rynek pracy, który w dużej mierze określił system przygotowania pracowników do pracy w turystyce.

3. W warunkach demokratyzacji życia społecznego całkowicie zmienił się charakter działalności turystycznej. Znaczną przewagę nad turystyką krajową uzyskała zagraniczna turystyka wyjazdowa. Spowodowało to dodatkowe potrzeby w profesjonalnym przygotowaniu kadr. W krótkim okresie lat 90. ubiegłego wieku w rozwoju kadry można wyróżnić trzy etapy.

W pierwszym etapie, na początku lat 90., do pracy w turystyce przyszli „starzy” specjaliści, bez doświadczenia w warunkach rynkowych, a także przedsiębiorczy ludzie bez specjalistycznego wykształcenia, ale chcący

pracować i zarabiać. Uzupełniając się wzajemnie stworzyli oni podstawy współczesnego zaplecza kadrowego. Oczywisty stał się jednak fakt, że przemysł turystyczny potrzebuje specjalistów nowego pokolenia. System kształcenia, przede wszystkim w sektorze prywatnym, szybko zareagował na zaistniałą sytuację.

Drugi etap (połowa lat 90.) charakteryzował się przygotowaniem specjalistów dla sfery turystyki w ramach istniejących wtedy standardów i programów państwowych. W wielu szkołach w kraju zaczęto przygotowywać specjalistów w ramach specjalizacji zarządzanie. W tym czasie jeszcze nie wypracowano wspólnej strategii rynku pracy i zwiększenia liczby specjalistycznych szkół w kraju.

W końcu lat 90. zaczął się jakościowo nowy, trzeci etap kształcenia kadr. Sprzyjało temu przyjęcie w 1996 r. ustawy o turystyce i docelowego programu *Rozwój turystyki w Federacji Rosyjskiej*, w którym naczelnym zadaniem było „stworzenie nowoczesnego systemu przygotowania, doskonalenia, doksztalcenia i podwyższania kwalifikacji kadry turystycznej”.

Po raz pierwszy w nowych, rynkowych warunkach opracowano wymagania kwalifikacyjne w stosunku do głównych stanowisk w przemyśle turystycznym. Na podstawie przeprowadzonych badań marketingowych, z uwzględnieniem światowego doświadczenia, opracowano nowe standardy profesjonalnego wykształcenia podstawowego, średniego i wyższego. Oprócz tego powstrzymano żywiołowy rozwój rynku usług turystycznych, wzmożono kontrolę nad działalnością przedsiębiorstw turystycznych przeprowadzaną przez federalne i regionalne organy władzy. Wprowadzono także procedury licencji i certyfikatu. W taki oto sposób współczesny stan i charakter rozwoju turystyki określa formowanie systemu kadr dla omawianej dziedziny gospodarki.

Specyfiką ukształtowanego w Rosji systemu przygotowania kadr jest przeważająca liczba odpowiednich szkół w Moskwie i Petersburgu. Jest to związane z koncentracją aktywności zawodowej, dużym potencjałem historyczno-kulturowym i powstałą infrastrukturą w tych miastach. Jednocześnie takie zgrupowanie w terytorialnej organizacji szkół dla przemysłu turystycznego nie ułatwia uzyskania wysokich kwalifikacji kadrom w innych regionach kraju. Absolwenci stołecznych szkół wyższych nie są zainteresowani wyjazdem na prowincję i są wchłaniani przez pojemny rynek pracy dużych miast. Tworzenie w regionach filii stołecznych uczelni rozwiązuje problem, ale tylko częściowo, z uwagi na niedostatecznie wysoki poziom wykształcenia. W dodatku filie praktycznie nie biorą pod uwagę specyfiki i charakteru regionów, nie prowadzą badań potencjału turystyczno-rekreacyjnego.

W związku z tym proponuje się optymalny, dwupoziomowy model przygotowania kadr.

Pierwszy stopień, narodowy, na tym poziomie określa się standardy kształcenia w skali całego kraju, federalne programy, wytycza centra naukowo-metodyczne, wydawane są podręczniki. Wszystko to pozwala utrzymać jednolitą, wspólną płaszczyznę wykształcenia oraz stosować określoną politykę w sferze przygotowania kadr turystycznych.

Drugi stopień, regionalny, pozwala maksymalnie zabezpieczyć potrzeby rynku pracy z uwzględnieniem specyfiki potencjału turystyczno-rekreacyjnego i właściwości socjalno-ekonomicznego rozwoju regionów. Jest to szczególnie ważne w obecnym czasie, kiedy to wśród wielu priorytetów szczególne miejsce zajmuje rozwój wewnętrznej, wyjazdowej turystyki.

Na tym tle rysuje się trzeci poziom, miejscowy, na którym nie jest wskazane tworzenie wyższych i średnich szkół zawodowych, ale możliwe jest wykorzystanie istniejącego już potencjału szkoleniowego w ramach praktyk szkolnych i zawodowych (muzea krajoznawcze, pomniki przyrody, spuścizna kulturalno-historyczna, folklor). Uwzględniając geograficzną specyfikę Rosji, w kraju nie może funkcjonować jeden model przygotowania kadr dla wszystkich regionów. Specyfika Dalekiego Wschodu, Syberii, Uralu, Powołża, Centralnej Rosji, Północy i Północnego Kaukazu jest na tyle duża, że nie można mówić o wspólnych zasadach tworzenia regionalnego systemu przygotowania turystycznej kadry.

Po pierwsze, regionalne systemy przygotowania kadr powstają w ramach jednolitego kształcenia w całym kraju. Proces kształcenia na poziomie państwowym jest kontrolowany przez Ministerstwo Edukacji Rosyjskiej Federacji, które zatwierdza jednolite standardy kształcenia.

Paradoks w przygotowaniu kadr turystycznych polega na tym, że nie ma jednakowej specjalności na poziomie wyższego wykształcenia zawodowego. W wyższych uczelniach przygotowanie kadr turystycznych odbywa się według następujących specjalności:

- geografia (specjalizacje: krajoznawstwo, turystyka międzynarodowa),
- zarządzanie (specjalizacja menedżer turystyki),
- usługi socjalne, kultura i turystyka (specjalizacje: turystyka, hotelarstwo i inne).

Niektóre specjalności sportowe w Instytucie Kultury Fizycznej również uprawniają do zajmowania się turystyką. Sytuacja została nieco uporządkowana na poziomie średniego wykształcenia zawodowego. Jednocześnie ze specjalnością zarządzanie, w 1998 r. powstał,

opracowany i zatwierdzony przez Ministerstwo Edukacji Federacji Rosyjskiej, program nowej specjalności – turystyka.

Po drugie, przy całej swojej różnorodności regionalnej, systemy kształcenia spotykają się z tymi samymi problemami: słaba baza prawna, brak w wielu regionach długoterminowych wytycznych programów rozwoju turystyki, ogólnie niewysoki poziom rozwoju infrastruktury turystycznej, niewielka konkurencyjność biur turystycznych w regionach, niska zdolność płatnicza ludności, skromny rynek pracy i wiele innych. Mimo obiektywnych trudności powstają jednak regionalne systemy przygotowania kadr. W perspektywie powinny one stać się ważną częścią składową wspólnego systemu przygotowującego kadry dla turystyczno-hotelarskiego zaplecza państwa. Jeden z modeli regionalnych systemów kształcenia kadr już istnieje w obwodzie smoleńskim.

Nowoczesny regionalny system przygotowania kadr turystycznych powstał w 1992 r. w związku z powołaniem pierwszej w obwodzie smoleńskim, prywatnej wyższej uczelni – Smoleńskiego Uniwersytetu Humanistycznego (SUH), w którym otwarto Wydział Polityki Regionalnej i Turystyki Międzynarodowej. Przygotowanie kadr turystycznych odbywało się w ramach klasycznej specjalności uniwersyteckiej – geografia (specjalizacja – krajoznawstwo i turystyka międzynarodowa).

W tworzeniu nowej specjalizacji pomagał Uniwersytet im. M.W. Łomonosowa w Moskwie. Stopniowo wzmacniał się naukowy potencjał wydziału. Na jego podstawie zaczęły formować się nowe struktury, które sprzyjały przygotowaniu kadr turystycznych w regionie. W celu zorganizowania pracy naukowej powstało centrum badań turystyczno-rekreacyjnych. Jednym z jego kierunków działalności jest organizowanie międzynarodowych konferencji naukowo-praktycznych, dotyczących problemów rozwoju turystyki.

Od 1996 r. w SUH zaczęto organizować kursy dla pilotów – kierowników wycieczek. W 1998 r., decyzją administracji obwodu smoleńskiego, na podbudowie uniwersytetu, powstało Obwodowe Centrum Doskonalenia i Dokształcania Kadry Turystycznej. Przeprowadzone w regionie badania marketingowe ujawniły dotkliwy brak kadry z odpowiednim wykształceniem zawodowym. W związku z tym, w 1997 r. College Przemysłowo-Ekonomiczny rozpoczął kształcenie menedżerów turystyki. W 2000 r. w Liceum Zawodowym Nr 4 rozpoczęto szkolenie administratorów hoteli na poziomie podstawowego wykształcenia zawodowego. Oprócz tego, do przygotowania specjalistów z wyższym wykształceniem włączyły się: Wiaziemska filia Rosyjskiej Międzynarodowej Akademii Turystyki (kształcenie menedżerów turystyki), Smoleński Instytut Kultury Fizycznej (przygotowanie instruktorów

z zaznaczeniem szczególnych właściwości regionalnych. W związku z tym powstające w różnych regionach systemy kształcenia nie powinny rozwijać się w izolacji.

Konieczna jest jednolita strategia przygotowania kadr dla branży turystyczno-hotelarskiej i koordynacja działań na szczeblu narodowym. Jest nadzieja, że ten krok będzie znamieny dla nowego etapu w rozwoju narodowego systemu przygotowania kadr dla turystyki.